

„ZELENIH“ ALATA ZA ODRŽIVO POSLOVANJE

„ZELENIM“ POSLOVANJEM
DO VEĆE KONKURENTNOSTI
NA TRŽIŠTU

PRIVREDNA
KOMORA
SRBIJE

1857

SADRŽAJ

01 EKO-OZNAČAVANJE	3
EKO-ZNAK REPUBLIKE SRBIJE	4
02 FAMILIJA STANDARDA RDA ISO 14000	8
MEĐUNARODNI STANDARD ISO 14001	15
03 EMAS	16
ŠTA JE EMAS?	16
04 „ZELENE“ (JAVNE) NABAVKE	20
KORISTI ZA PRIVREDU, DRŽAVU, STANOVNIŠTVO	21
05 ČISTIJA PROIZVODNJA	23

Dobrovoljni instrumenti u zaštiti životne sredine su aktivnosti u poslovanju koje se u organizaciji sprovode bez obaveze i usmerene su na njene procese i/ili proizvode koji vode ka smanjenju negativnog uticaja na životnu sredinu organizacije. Primenom "zelenih" instrumenata fokus je na prevenciji, kroz sprovođenje aktivnosti i mera usmerenih na uzroke pojava ili problema, a ne na njihove posledice.

Jedan od važnih indirektnih instrumenata u zaštiti životne sredine, na globalnom nivou danas, svakako je označavanje u vezi sa životnom sredinom. Mehanizam delovanja ovog instrumenta se, u najkraćem, može objasniti na sledeći način: oznaka na proizvodu / usluzi koja pokazuje da taj proizvod / usluga u manjoj meri ugrožava životnu sredinu treba, sa jedne strane, da motiviše ekološki svesnog potrošača da ga kupi, dok porast potrošnje ovakvih proizvoda treba, sa druge strane, da motiviše proizvođače na razvoj i proizvodnju pogodnijih proizvoda sa aspekta životne sredine.

Označavanje u vezi sa životnom sredinom je instrument koji se razvija i traje već više od 20 godina. Primena ovog instrumenta se, tokom tog perioda susretala sa brojnim preprekama i problemima, od lažnog predstavljanja preko netačnih tumačenja i opstrukcija do zloupotreba i falsifikovanja. Prevazilaženjem ovih problema i prepreka, koji su uključivali razvoj metoda za vrednovanje, kriterijuma za ocenjivanje, programa za licenciranje, kao i međunarodnih standarda koji uređuju ovu oblast, ovaj se instrument stalno unapređivao i danas predstavlja dokazanu, prepoznatljivu i efikasnu alatku koja doprinosi boljem upravljanju zaštitom životne sredine.

Razlikuju se tri tipa označavanja:

TIP I - Dobrovoljan, na višestrukim kriterijumima zasnovan program treće strane, u okviru koga se dodeljuje licenca (dozvola) kojom se autorizuje upotreba oznaka na proizvodu u vezi sa životnom sredinom, čime se potvrđuje ukupna pogodnost proizvoda za životnu sredinu u okviru određene kategorije proizvoda, a koji je zasnovan na razmatranju životnog ciklusa.

TIP II - Samodeklarisanje tvrdnjama u vezi sa životnom sredinom - odnosi se na označavanje i deklarisanje u vezi sa životnom sredinom koje se vrši bez sertifikacije treće nezavisne strane, od strane proizvođača, uvoznika, distributera, prodavaca ili bilo koga drugog ko ima koristi od ovakve tvrdnje.

TIP III - Dobrovoljni programi za označavanje zasnovani na kvantifikovanim podacima o životnom ciklusu proizvoda sa aspekta životne sredine, obezbeđenih od strane proizvođača, nezavisno verifikovani (npr. od treće strane) i prezentovani u obliku niza kategorisanih parametara u okviru sektorskih grupa.

Činjenica je da nivo određenih nepovoljnih uticaja može da bude drastično različit kod različitih vrsta proizvoda. Zbog toga je važan aspekt razvoja označavanja u vezi sa životnom sredinom fokusiranje na posebne proizvodne grupe, što podrazumeva njihovu identifikaciju i razvoj specifičnih kriterijuma za ocenjivanje u okviru proizvodnih grupa. Razvoj međunarodnih standarda, gde se pre svega misli na seriju standarda ISO 14020, je dao, možda i, presudan nivo kredibilitnosti ovom instrumentu, kroz uređivanje njegove, inače izuzetno široke i razuđene, oblasti delovanja.

EKO-ZNAK REPUBLIKE SRBIJE

ŠTA JE EKO-ZNAK?

Eko-znak Republike Srbije je Nacionalna oznaka za proizvode i usluge koji imaju manji negativan uticaj na životnu sredinu od postojećih na tržištu.

PODRUČJE PRIMENE EKO-ZNAKA?

Na Eko-znak mogu da steknu pravo proizvodi koji su proizvedeni na teritoriji Republike Srbije ako ispunjavaju kriterijume koje propisuje Pravilnik o bližim uslovima, kriterijumima i postupku za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka, elemenata, izgledu i načinu upotrebe ekološkog znaka za proizvode i usluge (Službeni glasnik Republike Srbije br. 49/2016 od 31.05.2016). Oznake ovog tipa definisane su standardom SRPS ISO 14024. Pravilnik je propisalo Ministarstvo nadležno za pitanja životne sredine, ali su iz njegove primene izuzeti neki proizvodi, kao što su prehrambeni proizvodi, piće, poljoprivredni proizvodi, farmaceutski proizvodi i medicinska oprema.

PRAVO NA KORIŠĆENJE EKO-ZNAKA

Pravo na korišćenje Eko-znaka stiće se ako proizvod ispunjava propisane kriterijume i ako ispunjava najmanje jedan od sledećih uslova:

- da se smanjuje potrošnja energetske resursa
- da se smanjuje emisija štetnih i opasnih materija u životnu sredinu
- da se smanjuje proizvodnja otpada
- da se smanjuje potrošnja prirodnih resursa
- da se koriste sekundarne sirovine
- da se koriste reciklirani ili delimično reciklirani materijali
- da se smanjuje emisija buke i vibracija
- da se smanjuje emisija zračenja u životnu sredinu
- da se ovako dobijeni proizvodi nakon upotrebe lakše razlažu, razgrađuju ili rastvaraju
- da se ovako dobijeni proizvodi mogu ponovo upotrebiti
- da se ovako dobijeni proizvodi mogu reciklirati
- da ovako dobijeni proizvodi imaju manji negativan uticaj na životnu sredinu od već postojećih na tržištu

Pravo na korišćenje Eko-znaka dodeljuje se na period od tri godine. On se može koristiti u reklamne i komercijalne svrhe isticanjem na proizvodu, ambalaži i dokumentaciji u vezi sa proizvodom.

KOJI PROIZVODI MOGU DA DOBIJU EKO-ZNAK?

Eko-znak se može dodeliti za:

1. oplemenjivače zemljišta
2. tanki upijajući papir
3. detergente za pranje veša
4. izvore svetlosti
5. papir za fotokopiranje i grafički papir
6. personalne računare
7. detergente za mašinsko pranje posuđa

8. obuču
9. prenosne računare
10. detergente za ručno pranje posuđa
11. višenamenska sredstva za čišćenje i sredstva za čišćenje sanitarija
12. tvrde obloge
13. televizore
14. usluge turističkog smještaja
15. usluge kampa
16. maziva
17. štampani papir
18. sredstva za supstrate za gajenje biljaka
19. toplotne pumpe
20. tekstilne podne obloge
21. drvene podne obloge
22. drveni nameštaj
23. novinski roto papir
24. detergente za industrijske i profesionalne svrhe za mašinsko pranje posuđa
25. detergente za industrijske i profesionalne svrhe za mašinsko pranje veša
26. za sanitarne armature

Eko-znak se ne sme dodeliti supstancama ili preparatima koji su klasifikovani kao veoma toksični, toksični, opasni po životnu sredinu, karcinogeni, toksični po reprodukciju ili mutageni, u skladu sa propisima kojima se uređuje klasifikacija hemikalija.

DA LI SU EKO-PROIZVODI SKUPLJI OD OSTALIH SLIČNIH PROIZVODA?

Cena i njihova konkurentnost zavise od proizvoda do proizvoda. Proizvod sa eko znakom ima dodatu vrednost, jer ima smanjen uticaj na životnu sredinu i potpuno zadovoljava standarde u pogledu učinka.

KOJI JE POSTUPAK DOBIJANJA EKO-ZNAKA?

Postupak za dobijanje prava na korišćenje Eko-znaka pokreće se podnošenjem zahteva, kao i dokaza o ispunjenosti uslova, za dobijanje Eko-znaka ministarstvu nadležnom za poslove zaštite životne sredine, u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita životne sredine.

Detaljnije o kriterijumima i uslovima za dobijanje Eko-znaka Republike Srbije može se pogledati u **Pravilniku SI. Glasnik RS br. 49/2016**

U Srbiji je, prema podacima Ministarstva za zaštitu životne sredine iz 2019.g., ukupno 4 kompanije (je) dobilo Eko-znak Republike Srbije za ukupno 7 proizvoda (ili linija proizvoda).

Za više informacija, kontakt je Grupa za standarde i čistiju proizvodnju (Rade Ostojić, rade.ostojic@ekologija.gov.rs).

EKO-ZNAK R. SRBIJE

EKO-ZNAK U EU

Standardizacijom u oblasti menadžmenta životne sredine i alatima za podršku održivom razvoju, na međunarodnom nivou, bavi se ISO/TC207, Tehnički komitet 207, Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO).

U okviru ove familije standarda trenutno ima objavljeno ukupno **42** ISO standarda, a u ovom trenutku je u fazi razvoja još dodatnih **29** ISO standarda u ovoj oblasti (zaključno sa 12.09.2019.).

Najpopularniji i najpoznatiji standard iz ove familije je ISO 14001 – Sistemi menadžmenta životne sredine, koji je i jedini od 42 standarda ove familije koji je predviđen za sertifikaciju. Drugim rečima, organizacije (kompanije) mogu da se sertifikuju po ovom standardu, tako što ispune sve zahteve ovog standarda i tako što sertifikaciju obavi nezavisna, treća strana (sertifikaciono telo).

Familija standarda ISO 14000 obuhvata raznovrsne i veoma korisne standarde za proizvode, procese i sisteme koji su klasifikovani prema sledećim oblastima:

A. Sistemi menadžmenta životnom sredinom – pored najpopularnijeg standarda ISO 14001:2015, ovde su i standardi koji daju smernice za inkorporiranje ekodizajna, utvrđivanje troškova i koristi, monetarno vrednovanje aspekata i uticaja organizacije na životnu sredinu, inkorporiranje redizajna proizvoda radi poboljšanja cirkulacije materijala

ISO standard	Naziv standarda
ISO 14001:2015	Sistemi menadžmenta životnom sredinom – Zahtevi sa uputstvom za korišćenje
ISO/DIS 14002-1*	Sistemi menadžmenta životnom sredinom – Smernice za primenu okvira ISO 14001 na aspekte i stanja životne sredine
ISO 14004:2016	Sistemi menadžmenta životnom sredinom - Opšte smernice za primenu

ISO 14005:2019	Sistemi menadžmenta životnom sredinom — Smernice za fleksibilan pristup faznoj implementaciji
ISO 14006:2011	Sistemi menadžmenta životnom sredinom – smernice za inkorporaciju ekodizajna
ISO/FDIS 14007*	Sistemi menadžmenta životnom sredinom – Smernice za utvrđivanje troškova i koristi
ISO 14008:2019	Sistemi menadžmenta životnom sredinom – Monetarno vrednovanje uticaja na životnu sredinu i odgovarajućih aspekata životne sredine
ISO/CD 14009*	Sistemi menadžmenta životnom sredinom: Smernice za inkorporiranje redizajna proizvoda i komponenata radi poboljšanja kruženja materijala

B. Proveravanje i istraživanja u vezi sa životnom sredinom – uključuje ocenjivanje lokacija, uputstvo za proveru

ISO standard	Naziv standarda
ISO 14015:2001	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje lokacija i organizacija u vezi sa životnom sredinom (EASO)
ISO/DIS 14016*	Menadžment životnom sredinom – Smernice za obezbeđenje izveštaja u vezi sa životnom sredinom
ISO/AWI 14017*	Menadžment životnom sredinom – Zahtevi i smernice za validaciju i verifikaciju informacija o vodama i odgovarajućih izveštaja

C. Označavanje u vezi sa životnom sredinom – obuhvata oznake i deklaracije tipa I, II i III u vezi sa životnom sredinom, smernice za komunikaciju, razvijanje pravila za kategorije proizvoda

ISO standard	Naziv standarda
ISO 14020:2000	Oznake i deklaracije u vezi sa životnom sredinom — Opšti principi
ISO 14021:2016	Oznake i deklaracije u vezi sa životnom sredinom — Samodeklarišuće tvrdnje u vezi sa životnom sredinom (označavanje koje se odnosi na zaštitu životne sredine tipa II)
ISO 14024:2018	Oznake i deklaracije u vezi sa životnom sredinom - Označavanje u vezi sa životnom sredinom tipa I - Principi i procedure
ISO 14025:2006	Oznake i deklaracije u vezi sa životnom sredinom - Deklaracija u vezi sa životnom sredinom tipa III - Principi i procedure
ISO 14026:2017	Oznake i deklaracije u vezi sa životnom sredinom – Principi, zahtevi i smernice za komunikaciju u vezi informacija o otisku
ISO/TS 14027:2017	Oznake i deklaracije u vezi sa životnom sredinom – Razvijanje pravila za kategorije proizvoda

D. Vrednovanje performansi u vezi sa životnom sredinom – primeri za kvantifikaciju informacija, verifikaciju tehnologija, komunikaciju u vezi sa životnom sredinom, instrumenti za “zelene” pozajmice i obveznice

ISO standard	Naziv standarda
ISO/CD 14030-1*	Vrednovanje performansi u vezi sa životnom sredinom - Instrumenti zelenog zaduživanja – Deo 1: Procesi za zelene obveznice
ISO/CD 14030-2*	Vrednovanje performansi u vezi sa životnom sredinom - Instrumenti zelenog zaduživanja – Deo 2: Procesi za zelene pozajmice

ISO/CD 14030-3*	Vrednovanje performansi u vezi sa životnom sredinom - Instrumenti zelenog zaduživanja – Deo 3: Taksonomija
ISO/CD 14030-4*	Vrednovanje performansi u vezi sa životnom sredinom - Instrumenti zelenog zaduživanja – Deo 4: Verifikacija
ISO 14031:2013	Menadžment životnom sredinom — Vrednovanje performansi životne sredine — Smernice
ISO 14033:2019	Menadžment životnom sredinom – Kvantitativne informacije u vezi sa životnom sredinom – Smernice i primeri
ISO 14034:2016	Menadžment životnom sredinom —Verifikacija tehnologije u vezi sa životnom sredinom
ISO/DTR 14035*	Verifikacija tehnologije u vezi sa životnom sredinom – ETV – Vodič za primenu ISO 14034
ISO/DIS 14063*	Menadžment životnom sredinom – Komunikacija u vezi sa životnom sredinom – Smernice i primeri

E. Ocenjivanje životnog ciklusa – uključuje principe i okvir, zahteve i smernice, ocenu eko-efikasnosti sistema proizvoda, vodni otisak

ISO standard	Naziv standarda
ISO 14040:2006	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Principi i okvir
ISO 14044:2006	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Zahtevi i smernice

ISO 14045:2012	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje eko-efikasnosti sistema proizvoda — Principi, zahtevi i smernice
ISO 14046:2014	Menadžment životnom sredinom – Vodni otisak – Principi, zahtevi i smernice
ISO/TR 14047:2012	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Ilustrativni primeri o načinu primene ISO 14044 u rešenjima ocenjivanja uticaja
ISO/TS 14048:2002	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Format dokumentacije podataka
ISO/TR 14049:2012	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Ilustrativni primeri o načinu primene ISO 14044 na ciljeve, definiciju područja primene i analizu inventara
ISO/TS 14071:2014	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Proces kritičnog preispitivanja i kompetencije preispitivača: dodatni zahtevi i smernice za ISO 14044:2006
ISO/TS 14072:2014	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Zahtevi i smernice za ocenjivanje životnog ciklusa organizacije
ISO/TR 14073:2017	Menadžment životnom sredinom – Vodni otisak – Ilustrativni primeri kako primeniti ISO 14046
ISO/NP TS 14074:2017*	Menadžment životnom sredinom – Ocenjivanje životnog ciklusa – Principi, zahtevi i smernice za normalizaciju, ponderisanje i tumačenje

F. Menadžment gasova staklene bašte (GHG) – specifikacije sa uputstvom, zahtevi za verifikaciona i validaciona tela, zahtevi za kompetentnost timova, ugljenični otisak proizvoda, kvantifikacija i izveštavanje o GHG

ISO standard	Naziv standarda
ISO 14064-1:2018	Gasovi staklene bašte – Deo 1: Specifikacija sa uputstvom na organizacionom nivou za kvantifikaciju i izveštavanje o emisijama i ukljanjanju GHG
ISO 14064-2:2019	Gasovi staklene bašte – Deo 2: Specifikacija sa uputstvom na projektnom nivou za kvantifikaciju, monitoring i izveštavanje o redukcijama ili ukljanjanju emisija GHG
ISO 14064-3:2019	Gasovi staklene bašte – Deo 3: Specifikacija sa uputstvom za validaciju i verifikaciju GHG tvrdnje
ISO 14065:2013	Gasovi staklene bašte — Zahtevi za validaciona I verifikaciona tela za gasove staklene bašte, koji se koriste tokom akreditacije ili drugih oblika priznavanja
ISO 14066:2011	Gasovi staklene bašte — Zahtevi za kompetentnost timova za validaciju i verifikaciju gasova staklene bašte
ISO 14067:2018	Gasovi staklene bašte — Ugljenični otisak proizvoda – Zahtevi i smernice za kvantifikaciju
ISO/TR 14069:2013	Gasovi staklene bašte — Kvantifikacija i izveštavanje o gasovima staklene baste za organizacije – Uputstvo za primenu ISO 14064-1
ISO 14080:2018	Menadžment gasovima staklene bašte i odgovarajućim aktivnostima — Okvir i principi za metodologije o klimatskim merama
ISO/AWI 14082*	Menadžment prinudnog zračenja – Uputstvo za kvantifikaciju i izveštavanje o klimatskom otisku prinudnog zračenja i ublažavanja posledica
ISO 14090:2019	Prilagođavanje na klimatske promene — Principi, zahtevi i smernice

ISO/CD 14091*	Prilagođavanje na klimatske promene — Ranjivost, ocena uticaja i rizika
ISO/AWI TS 14092*	Menadžment gasovima staklene bašte i odgovarajućim aktivnostima: zahtevi & vodič za planiranje prilagođavanja organizacija uključujući lokalne vlasti i zajednice
ISO/AWI 14097*	Okvir i principi za ocenjivanje i izveštavanje o investicijama i finansiranju mera u vezi sa klimatskim promenama
ISO/CD 19694-1*	Stacionarni izvori emisija – Određivanje emisija GHG kod energetski intenzivnih industrija – Deo 1: Opšti aspekti

G. Opšte – termini i definicije, obračun troškova materijalnih tokova

ISO standard	Naziv standarda
ISO 14050:2009	Menadžment životnom sredinom – Rečnik
ISO 14051:2011	Menadžment životnom sredinom — Obračun troškova materijalnih tokova — Opšti okvir
ISO 14052:2017	Menadžment životnom sredinom — Obračun troškova materijalnih tokova — Uputstvo za praktičnu primenu u lancu snabdevanja
ISO 14055-1:2017	Menadžment životnom sredinom — Smernice za uspostavljanje dobrih praksi za borbu protiv degradacije zemljišta i desertifikaciju – Deo 1: Okvir za dobre prakse
ISO/TR 14062:2002	Menadžment životnom sredinom — Integrisanje aspekata životne sredine u projektovanje i razvoj proizvoda

* Napomena: svi standardi obeleženi zvezdicom su u trenutku pripreme ovog materijala bili u fazi razvoja i nisu zvanično objavljeni. Za bliže informacije o standardima familije ISO 14000:

Marina Donić, sekretar Komisije KS A207, Institut za standardizaciju Srbije (marina.donic@iss.rs)

Dušan Stokić, predsednik Komisije KS A207, Privredna komora Srbije (dusan.stokic@pks.rs)

MEĐUNARODNI STANDARD ISO 14001

Prema statističkim podacima Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO), u 2017. godini u više od 180 zemalja sveta, bilo je oko 360.000 sertifikata prema standardu ISO 14001 – najviše u centralnoj i istočnoj Aziji (oko 215.000 sertifikata) i u Evropi (oko 110.000 sertifikata), tako da je udeo sertifikata koji su dodeljeni u zemljama iz ova dva dela sveta preko 90%.

Od organizacija koje imaju uspostavljen sistem menadžmenta životnom sredinom očekuje se da on bude sastavni deo poslovne politike i menadžmenta poslovnim procesima, da omogućava organizaciji održivost i da je sastavni deo njenog društveno odgovornog poslovanja. Održivost i odgovornost pomažu organizacijama da bolje razumeju i optimizuju svoje performanse u odnosu na životnu sredinu, a u skladu sa primenljivim zahtevima zakona i propisa i drugim eksternim zahtevima koji se odnose na organizaciju.

Smanjenjem sopstvenog negativnog uticaja na životnu sredinu i primenom principa održivog razvoja, organizacija može da napravi značajne uštede u novcu i energiji, dajući time doprinos uštedi resursa za buduće generacije.

Standard ISO 14001 je namenjen širokom krugu korisnika. Može da se primeni na sve organizacije, bez obzira na njihovu veličinu, strukturu, tip i delatnost kojom se one bave i da im pomogne da definišu sisteme i procese, kao i njihove indikatore performansi, koje će da prate, mere i analiziraju i da preduzimaju mere da poboljšaju performanse organizacije u odnosu na životnu sredinu. Ovo podrazumeva potrošnju energije i sirovina, upravljanje otpadom, usklađenost sa zakonima i propisima, zahteve vezane za isporučiocima i planiranje resursa, i sl. Ovaj standard je koristan kako za organizaciju, tako i za druge zainteresovane strane. Kada efektivni sistem menadžmenta životnom sredinom postane sastavni deo strateških poslovnih ciljeva organizacije, on pomaže da se na pravi način regulišu interni, eksterni, direktni i indirektni uticaji organizacije na životnu sredinu. Standard ISO 14001 pomaže organizacijama da prilagode svoju poslovnu politiku u pogledu životne sredine uzimajući u obzir kontekst, specifičnosti organizacije i vrstu delatnosti kojom se bave.

ŠTA JE EMAS?

EMAS (Eco-Management and Audit Scheme) je šema eko-menadžmenta i provere kojom organizacije procenjuju uticaj svoje delatnosti na okolinu, informišu javnost o trenutnoj proceni stanja uticaja i unapređuju efikasnost rada u skladu sa zahtevima vezanim za životnu sredinu.

Uključivanje organizacija u sistem EMAS je dobrovoljno i dostupno svim ekonomskim sektorima (javnim i privatnim delatnostima), odnosno pravnim i fizičkim licima. Ključni elementi EMAS-a su: efikasnost, transparentnost i tačnost.

EFIKASNOST

EMAS je dobrovoljni sistem menadžmenta životne sredine, harmonizovan na nivou EU. Njegovim uvođenjem u poslovanje organizacije kontinuirano se procenjuje i unapređuje efikasnost poslovanja u vezi životne sredine. Na taj način organizacije sprovode vrednovanje uticaja na okolinu i smanjuju ih.

TAČNOST

Spoljna i nezavisna priroda procesa EMAS, od inicijalne analize uticaja na životnu sredinu, preko verifikacije, do registracije, osigurava tačnost i pouzdanost. To uključuje i radnje preduzete od strane organizacije za kontinuirano poboljšanje efikasnosti u vezi sa životnom sredinom.

TRANSPARENTNOST

Važan aspekt je javno saopštavanje ažuriranih informacija o učincima poslovanja u vezi životne sredine objavom Izjave o životnoj sredini. Unutar same organizacije važno je i aktivno učešće zaposlenih

u sprovođenju ovog sistema. Dodatno, EMAS logotip je vizuelni alat koji obezbeđuje prepoznatljivost organizacije i dokazuje njenu posvećenost poboljšanju sopstvene efikasnosti u vezi životne sredine.

REGULATORNA OSNOVA ZA EMAS-A

Određba 1836/93 EMAS-a je prvi put uvedena u julu 1993.g, kao alat za zaštitu životne sredine Evropske komisije i korak bliže cilju zajednice – **održivom razvoju**. Od aprila 1995.g, organizacije su dobile mogućnost da na dobrovoljnoj osnovi primenjuju šemu EMAS-a, s tim što je učešće tada bilo ograničeno na organizacije koje (koje) posluju u domenu industrije.

Godine 1996. prvi put je objavljen **EN ISO 14001:1996** – međunarodni standard za sistem menadžmenta životne sredine, koji je predstavljao dodatni korak ka dostizanju EMAS-a. Tada je, takođe, primećeno da svi sektori imaju značajan uticaj na životnu sredinu, kao i da će dobro upravljanje u svim sektorima imati pozitivan uticaj na životnu sredinu. Poslednja važeća verzija ovog popularnog međunarodnog standarda je iz 2015.g. (EN ISO 14001:2015).

Uredba (EC) 761/2001 (EMAS II) revidirana je i usvojena 2001.g.

Nakon osam godina, tačnije 2009.g, regulativa u ovoj oblasti – uredba (EC) 1221/2009 (Regulation (EC) No 1221/2009“EMAS III”) - po drugi put je modifikovana i objavljena 22. decembra 2009. i kao takva stupila na snagu 11. januara 2010.

PRIMENA U SRBIJI

Decembra 2011. g, objavljene su i prve zvanične smernice EU (Odluka Evropske komisije 2011/832/EU) za primenu EMAS GLOBAL i EMAS za treće zemlje koje se odnose na pojašnjenja u vezi registracije u sistem EMAS onih organizacija koje nisu članice EU (što je od posebnog značaja za organizacije u Srbiji).

EMAS je u Srbiji u zakonskoj regulativi delimično definisan Zakonom o zaštiti životne sredine (Sl. Gl.RS 135/04, 36/09, 72/09, 43/11 i 14/2016), koji je 2016. g. izmenjen, između ostalog, sa ciljem da se i realno u praksi podstaknu prve EMAS registracije organizacija iz Srbije.

ZAŠTO UVESTI EMAS U POSLOVANJE?

Izvršnost u oblasti zaštite životne sredine postaje snažna poslovna prednost, koja može povećati udeo na tržištu. Organizacije koje imaju uveden sistem EMAS smanjuju uticaj na okolinu, uz efikasno korišćenje resursa (energije, sirovine, voda i dr.). Na taj način optimizuju proizvodne procese, čime stvaraju dodatnu vrednost proizvodima i uslugama. Planovi u okviru EU su da se EMAS promoviše kao jedan od kriterijuma koji je preporučljivo uzimati u razmatranje prilikom javnih nabavki, sto će imati uticaja i na konkurentnost preduzeća za izvoz na tržište EU.

U proteklih nekoliko godina, odgovornost prema zajednici sve više dobija na značaju i postaje merilo dobrog upravljanja, a briga o životnoj sredini je pozitivna i logična nadgradnja ove odgovornosti. EMAS je osmišljen tako da pomogne organizacijama da odgovore na ovaj poziv, kao i da obezbedi podršku najvišeg rukovodstva delatnostima u vezi sa zaštitom životne sredine.

Postoji jedan veoma ubedljiv poslovni razlog koji ide u prilog brizi o životnoj sredini: otpad i zagađenje, gde god da se pojave, najčešće su simptomi neefikasnog procesa proizvodnje. Stoga briga o životnoj sredini pruža **moгуćnost poboljšanja poslovanja i uštede naknadnih troškova**.

Učešće u EMAS-u treba da omogući organizaciji da stekne tržišnu prednost kroz **poboljšanje odnosa sa zainteresovanim stranama**, da izvuče finansijusku korist zahvaljujući **boljoj kontroli poslovanja** i da **uskladi** poslovanje s postojećom i budućom zakonskom regulativom.

USKLAĐENOST EMAS-A SA MEĐUNARODNIM STANDARDIMA

EMAS i EN ISO 14001 imaju **zajednički cilj**, da omoguće dobro upravljanje u organizaciji, a u vezi sa životnom sredinom. Prepoznato je da međunarodni standard za sistem menadžmenta životnom sredinom, EN ISO 14001, predstavlja **kamen temeljac za EMAS**. Uvođenje i implementacija EN ISO 14001, kao **systema menadžmenta**, omogućiće organizacijama da naprave korak dalje i da od EN ISO 14001 lakše dođu do EMAS-a, bez dupliranja posla i nepotrebnih troškova.

KOGA TREBA KONTAKTIRATI UKOLIKO SE ŽELI PRISTUP EMAS-U?

U svakoj državi članici postoji **nadležni organ** čiji je zadatak da registruje organizacije i održava listu registrovanih organizacija u toj zemlji. Od nadležnog organa mogu se dobiti korisne infor-

macije o koracima za uvođenje EMAS-a, kao i o administrativnim procedurama i neophodnim troškovima.

Austrijsko ministarstvo nadležno za životnu sredinu objavilo je odgovarajuće “Smernice za registraciju organizacija iz trećih zemalja” čime su dodatno pojašnjeni i definisani koraci ka EMAS EU registraciji srpskih organizacija u EMAS registar Austrije (ovime je organizacijama iz Srbije dodatno olakšan put ka EMAS registraciji, za slučaj da se odluče da to bude nadležno telo u Austriji), iako Srbija još uvek nije formalni član EU.

Za više informacija o EMAS-u pogledati EMAS Portal (<https://emas.rs/>), a za detalje o pokretanju postupka EMAS registracije obratiti se nadležnom državnom organu, Ministarstvu za zaštitu životne sredine, Grupi za standarde i čistiju proizvodnju (Rade Ostojić, rade.ostojic@ekologija.gov.rs).

SRBIJA

„Zelene“ javne nabavke predstavljaju klasičnu kupovinu dobara, usluga ili radova, ali uz dodatni „ekološki“, odnosno element održivosti, gde naručilac zahteva najbolje iskorišćenje predmeta javne nabavke tokom njegovog životnog ciklusa i pri tome uzima u obzir i njegov uticaj na životnu sredinu¹.

Prema članu 13. Zakona o javnim nabavkama („Sl. glasnik RS“ br. 124/15, 14/15 i 68/15) propisano je načelo zaštite životne sredine i obezbeđivanja energetske efikasnosti.

U skladu sa ovim članom, naručilac je dužan da nabavlja dobra, usluge i radove koji:

- ne zagađuju, odnosno koji minimalno utiču na životnu sredinu,
- obezbeđuju adekvatno smanjenje potrošnje energije - energetske efikasnost

i da, kada je to opravdano, kao element kriterijuma ekonomski najpovoljnije ponude odredi:

- ekološke prednosti predmeta javne nabavke,
- energetske efikasnost,
- ukupne troškove životnog ciklusa predmeta javne nabavke.

Kao jedan od obaveznih uslova za učestvovanje u postupku javne nabavke koji svaki ponuđač mora da dokaže je da on nije osuđivan za krivična dela protiv privrede, životne sredine, primanja ili davanja mita, prevare.

Članom 76 ovog zakona, u okviru definisanja dodatnih uslova, predviđena je mogućnost da naručilac može da odredi i druge dodatne uslove za učešće u postupku javne nabavke, posebno ukoliko se odnose na socijalna i ekološka pitanja.

¹ „Zelene javne nabavke“, Republika Srbija, UPRAVA ZA JAVNE NABAVKE, septembar, 2015. godine

KORISTI ZA PRIVREDU, DRŽAVU, STANOVNIŠTVO

„Zelene“ javne nabavke imaju značajan uticaj, kako na životnu sredinu, tako i na privredu, jer se njima podstiče:

- veća energetska efikasnost proizvoda i proizvodnog procesa;
- upotreba obnovljivih izvora energije i energije iz proizvodnje (kogeneracija) sa visokim iskorišćenjem;
- primena metodologije Life Cycle Costing (LCC) koja ne uzima u obzir samo prodajnu cenu, već i procenu troškova koji nastaju pri upotrebi i posle upotrebe;
- upotreba neotrovni materijala i materijala koji se zasnivaju na obnovljivim sirovinama;
- upotreba održivo prerađenih materijala i proizvoda i štedljiva potrošnja prirodnih resursa;
- primena visokokvalitetnih tehnologija za štednju vode i ponovno korišćenje vode u proizvodnji ili upotrebi predmeta nabavke;
- upotreba razgradivih materijala, proizvoda i ambalaže koji u što manjoj meri zagađuju životnu sredinu i koji se mogu više puta upotrebiti;
- uvažavanje aspekta emisije buke;
- uvažavanje aspekta niske emisije CO₂ i drugih gasova i čestica u proizvodnji i upotrebi predmeta nabavke.

PRIMENA

Primena „zelenih“ javnih nabavki je najčešća u sledećim slučajevima:

- Energetski efikasna IT oprema;
- Električna energija;
- Hrana i piće;
- Kancelarijski (reciklirani) papir;
- Papirna galanterija;
- Frižideri, zamrzivači, mašine za pranje veša;
- Putnička i transportna vozila sa niskom emisijom ugljenika;

- Usluge čišćenja;
- Kancelarijski nameštaj napravljen od drveta iz „održivih“ šuma;
- Ekološka sredstva za čišćenje;
- Pneumatici i
- Energetski štedljiva rasveta.

EVROPSKA UNIJA

Evropska komisija definiše „zelene“ javne nabavke kao proces u kome naručioci kupuju takva dobra, usluge i radove koji imaju manji negativni uticaj na životnu sredinu u celokupnom životnom ciklusu u odnosu na dobra i usluge koji bi se inače kupili, a koji imaju iste funkcije².

Donošenjem Direktiva 2004. godine formalizovana je i podstaknuta primena ekoloških kriterijuma u postupcima javnih nabavki. Trenutno važeće direktive iz oblasti javnih nabavki (Direktiva 2004/17/EC i Direktiva 2004/18/EC), izričito dozvoljavaju uključivanje ekoloških odredaba.

MEĐUNARODNI STANDARD ZA ODRŽIVE NABAVKE – ISO 20400:2017

ISO je 2017. godine razvio standard za održive nabavke ISO 20400, kao uputstvo, koje treba da ohrabri organizacije, bez obzira na veličinu ili tip vlasništva, da razviju i primene strategiju održivih nabavki, a zasnovano na principima opisanim u standardu ISO 26000:2010 – Uputstvo za društvenu odgovornost. Integrisanjem održivosti u procese nabavke, organizacija pozitivno utiče na svoju konkurentnost, jer smanjuje troškove poslovanja, odgovorna je prema dobavljačima, re-sursima i životnoj sredini i kreira dugoročno dobru poziciju na tržištu.

Značaj ovog standarda za organizacije postaje vidljiv, i dobija sasvim novu dimenziju, ako se pogleda koliki je udeo nabavki u ukupnog budžetu organizacije. Samo u javnom sektoru, na nabavku odlazi oko 12% BDP ili oko 30% nacionalnog budžeta u zemljama članicama OECD. Danas, troškovi nabavke u organizacijama dostižu i 60% njenih ukupnih troškova.

Primena ovog standarda svakoj organizaciji može doneti značajne koristi:

1. smanjenje poslovnih rizika - finansijskih, pravnih, etičkih - koji su vezani za održivost u celom lancu dobavljača;

² Saopštenje Evropske komisije „Public procurement for a better environment“, b.r COM (2008) 400 final od 16.08.2008.

2. uštedu troškova zahvaljujući metodološkom praćenju troškova nabavke svih proizvoda i usluga;
3. povećanje ugleda;
4. izgradnju dugoročnih dobrih odnosa sa dobavljačima;
5. praćenje i poboljšavanje performansi održivosti dobavljača.

Takođe, menadžment lancem dobavljača u kompanijama se može značajno unaprediti ukoliko se primene principi održivih nabavki. Praksa je mnogo puta pokazala da je najveći uticaj kompanija na društvo i životnu sredinu upravo preko lanca dobavljača.

Sadržaj standarda ISO 20400 je takav da se pored predmeta i područja primene (Tačka 1), normativnih referenci (Tačka 2) i termina i definicija (Tačka 3) u njemu mogu naći sledeće četiri tačke:

- **Tačka 4 – Osnove** – ova tačka standarda služi prevashodno najvišem rukovodstvu organizacije, kao pomoć da se definišu politika i strategija i njihova veza sa održivom nabavkom; razmatraju se osnovni principi i pokretači održive nabavke, praksa, kao što je menadžment rizikom, utvrđivanje prioriteta, izbegavanje saučesništva i sl.;
- **Tačka 5 – Politika i strategija** – ova tačka standarda povezuje politiku i strategiju organizacije i politiku i strategiju nabavki sa održivim razvojem; pojašnjava se krajnja odgovornost i razumevanje prakse nabavke i lancna dobavljača, kao i usklađivanje procesa nabavke sa ciljevima organizacije;
- **Tačka 6 – Omogućitelji** – ovaj deo standarda primarno je namenjen menadžmentu nabavke; opisuje uslove koje treba stvoriti i koje menadžment tehnike koristiti da bi se održiva nabavka sprovedla uspešno i stalno poboljšavala; ključni omogućitelji koji su ovde razmatrani su: uspostavljanje prioriteta, ljudi, vođenje nabavke, uključivanje zainteresovanih strana i merenje performansi;
- **Tačka 7 – Proces nabavke** – u ovoj tački standarda govori se o integrisanju održivosti u proces nabavke; namenjen je pojedincima odgovornim za nabavku u organizaciji, kao i onima koji neposredno saraduju sa ovom funkcijom.

Struktura i sadržaj standarda ISO 20400:2017 dati su u nastavku, na Slici 1.

1. PREDMET I PODRUČJE PRIMENE

2. NORMATIVNE REFERENCE

3. TERMINI I DEFINICIJE

4. OSNOVE

Predmet i područje primene i pokretači održive nabavke

Sadržaj

- 4.1 Šta je održiva nabavka?
- 4.2 Zašto nabavljati održivo?
- 4.3 Ključna razmatranja u vezi održivih nabavki

Opis i primarna odgovornost

Opisuje principe održivih nabavki, sumira pitanja i razloge za sprovođenje održive nabavke. Važna razmatranja obuhvataju rangiranje prioriteta, menadžment rizicima, snimak stanja i sl.

SVI

5. POLITIKA I STRATEGIJE

Integrisanje održivosti u politiku i strategiju

Sadržaj

- 5.1 Posvećenost održivim nabavkama
- 5.2 Usklađivanje sa ciljevima org.
- 5.3 Prilagođavanje kontekstu nabavke
- 5.4 Postavljanje ciljeva
- 5.5 Menadžment implementacijom

Opis i primarna odgovornost

Opisuje osnovna razmatranja tokom razvoja politike održivosti organizacije i, u skladu sa ovim, politike navaki.

NAJVIŠE RUKOVODSTVO

6. OMOGUĆITELJI

Organizacija funkcije nabavke u susret održivosti

Sadržaj

- 6.1 Vođenje nabavke
- 6.2 Ljudi
- 6.3 Uključenost stejkholdera
- 6.4 Postavljanje ciljeva
- 6.5 Merenje i poboljšavanje performansi
- 6.6 Žalbeni mehanizam

Opis i primarna odgovornost

Opisuje potrebne uslove da se odžive nabavke mogu konstantno i kontinuirano poboljšavati. Ovi uslovi su ključni za uspješnu integraciju održivosti kroz celokupan proces nabavke.

MENADŽMENT NABAVKE

7. PROCES NABAVKE

Integrisanje održivosti u proces nabavke

Sadržaj

- 7.1 Planiranje
- 7.2 Definisane kriterijuma nabavke
- 7.3 Izbor dobavljača
- 7.4 Menadžment ugovorima
- 7.5 Preispitivanje ugovora i naučene lekcije

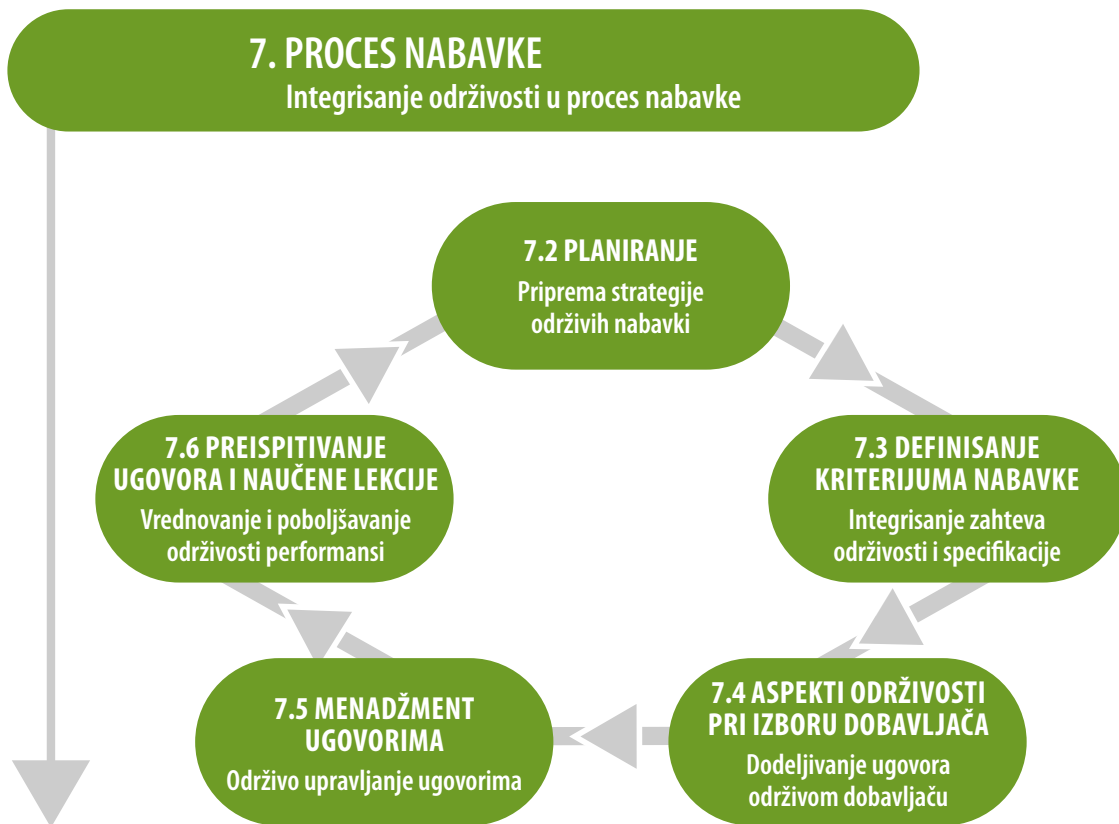
Opis i primarna odgovornost

Opisuje kako održive prioritete i razmatranja integrisati u nabavku roba i usluga korišćenjem generičkih procedura nabavke

POJEDINCI KOJI SU ODGOVORNI ZA NABAVKU

Slika 1: Struktura standarda za održive nabavke - ISO 20400 | **Izvor:** ISO 20400:2017 (prevod i adaptacija)

Tačka 7 standarda opisuje postupak kako integrirati principe održivosti u proces nabavke (Slika 2). Sve polazi od pripreme strategije održivih nabavki (planiranje), zatim integriranje zahteva održivosti u specifikacije (definisanje kriterijuma nabavke), potom dodeljivanje ugovora održivom dobavljaču (aspekti održivosti pri izboru dobavljača), sledi održivo upravljanje ugovorima (menadžment ugovorima) i vrednovanje i poboljšavanje održivosti performansi (preispitivanje ugovora i naučene lekcije).

Slika 2: Integrisanje održivosti u proces nabavke (preuzeto iz ISO 20400:2017)

Čistija proizvodnja predstavlja primenu sveobuhvatne preventivne strategije zaštite životne sredine na proizvodne procese, proizvode i usluge, sa ciljem povećanja ukupne efikasnosti i smanjenja rizika po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Može da se primeni na bilo koje procese u industriji, na pojedinačne proizvode i na različite usluge koje se pružaju u društvu. Kod proizvodnih procesa čistija proizvodnja se odnosi na očuvanje sirovina, vode i energije, smanjenje primene toksičnih i opasnih sirovina i smanjenje količina i toksičnosti svih emisija i otpada na izvoru proizvodnog procesa. Podrazumeva primenu principa sprečavanja zagađenja na samom izvoru njegovog nastanka zamenom klasičnih rešenja koja tretiraju otpad na kraju proizvodnog procesa. Rezultati uvođenja čistije proizvodnje su uštede, smanjeni uticaj na životnu sredinu i ispunjenje zakonskih obaveza u oblasti zaštite životne sredine.

- Čistija proizvodnja u proizvodnim procesima uključuje racionalniju upotrebu sirovina, vode i energije, zamenu opasnih sirovina ekološki prihvatljivijim i smanjenje količina i toksičnosti emisija i otpadaka u vodu, vazduh i zemljište.
- Kod proizvoda strategija je usmerena na smanjivanje svih negativnih uticaja na ljude i životnu sredinu u toku celog životnog ciklusa proizvoda, od dobijanja sirovina do konačnog odlaganja dotrajalih proizvoda.
- Čistija proizvodnja zahteva uvođenje know-how-a, poboljšanja u tehnologiji i promene kako u organizaciji preduzeća tako i u menadžmentu.

Opređenjem za čistiju proizvodnju, preduzeće će klasične zahteve za postizanje konkurentnosti i produktivnosti zameniti principom sprečavanja i smanjenja otpadnih tokova na sledeće načine:

- racionalnijom upotrebom sirovina, vode i energije,
- smanjenjem troškova proizvodnje,
- smanjenjem količine otpada i emisije,
- povećanjem stepena produktivnosti i boljeg kvaliteta proizvoda,
- stvaranjem preduzeća koje će biti »prijatelj« životnoj sredini.

UNIDO/UNEP I ČISTIJA PROIZVODNJA

Od sredine 1990-tih Organizacija Ujedinjenih nacija za industrijski razvoj (UNIDO) i Organizacija Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP) na globalnom nivou podstiču primenu resursno efikasne i čistije proizvodnje (RECP). „Čistija proizvodnja je kontinualna primena integrisane, preventivne strategije životne sredine na procese, proizvode i usluge da bi se povećala ukupna efikasnost i smanjila šteta i rizici za ljude i životnu sredinu“ (izvor: UNIDO i UNEP, Slika 3).

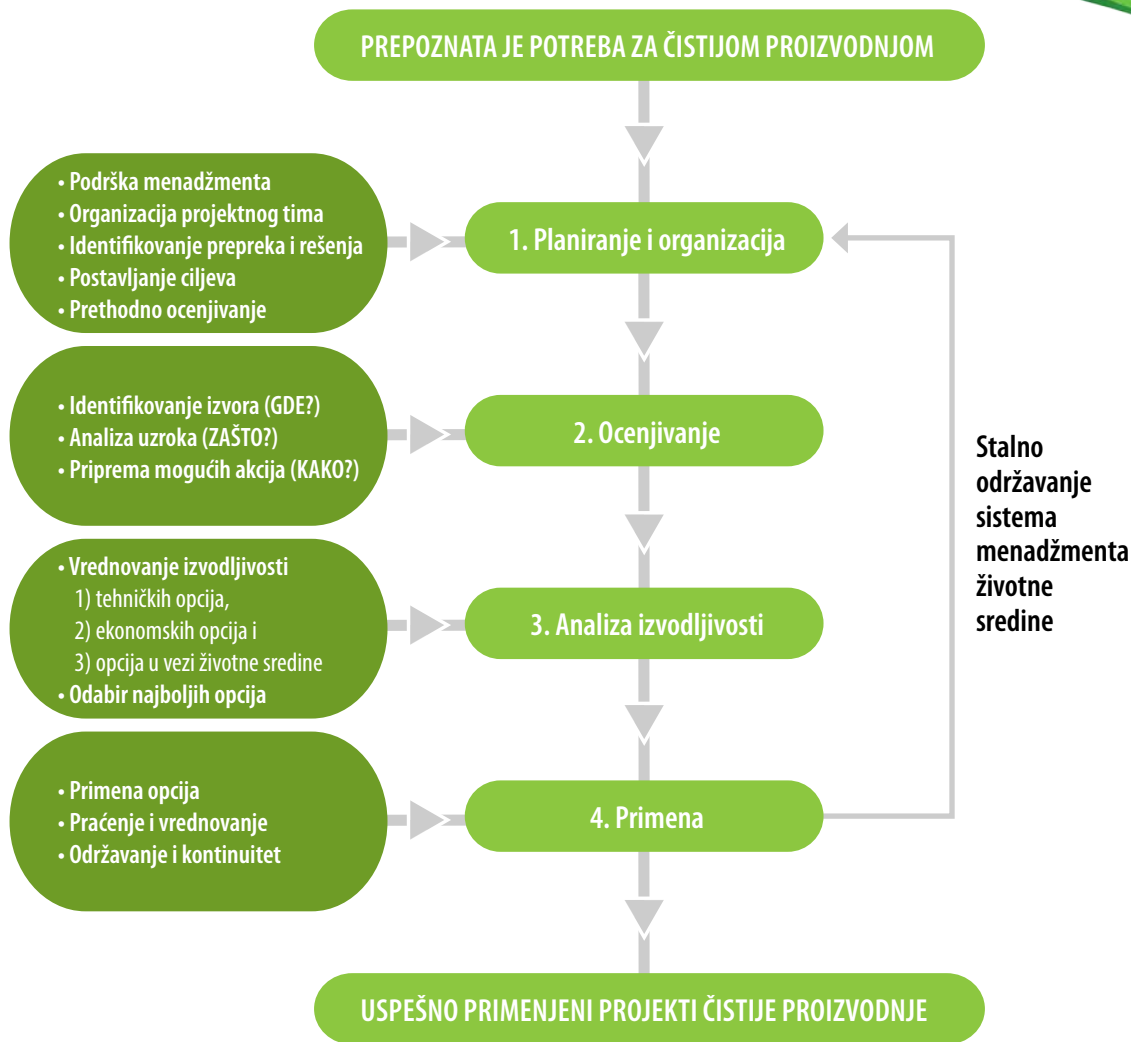

Slika 3: Koncept čistije proizvodnje prema UNIDO i UNEP

UNEP METODOLOGIJA ČISTIJE PROIZVODNJE

Metodologija čistije proizvodnje opisana na Slici 4, predviđa kontinuirani process planiranja i organizovanja čistije proizvodnje, procenu stanja, uzroka i mogućih opcija, analizu opcije u pogledu tehničke i ekonomske izvodljivosti, kao i izvodljivosti u odnosu na životnu sredinu, i primenu opcija i mera, uz stalno praćenje, vrednovanje i održavanje sistema.

Koncept čistije proizvodnje u Srbiji, njegove principe i programe, počev od od 2007. godine, u brojnim kompanijama uspešno realizuje Centar za čistiju proizvodnju Tehnološko-metalurškog fakulteta u Beogradu. Za više informacija, kontakt podaci su: Centar za čistiju proizvodnju (web: <https://www.cpc-serbia.org/>).

Slika 4: Metodologija čistije proizvodnje prema Ujedinjenim nacijama (izvor: UNEP)

Priprema brošure:

PRIVREDNA KOMORA SRBIJE

Centar za životnu sredinu,
tehničke propise, kvalitet
i društvenu odgovornost
Privredne komore Srbije

zivotnasredina@pks.rs

Centar za životnu sredinu, tehničke propise, kvalitet i društvenu odgovornost PKS pruža stručno – savetodavnu pomoć i informativnu podršku privrednim subjektima u oblastima održivog razvoja i životne sredine, standarda i tehničkih propisa, kvaliteta i društveno odgovornog poslovanja. U okviru Centra kontinuirano se prate aktuelna dešavanja i sprovode aktivnosti unapređenja regulatornog okvira sa ciljem podsticanja održivog poslovanja kompanija i smanjenja uticaja njihovih aktivnosti na životnu sredinu. U Privrednoj komori Srbije se održavaju i sednice Saveta za društveno odgovorno poslovanje u čijem sastavu se nalaze predstavnici poslovnog sektora, fondacija i nevladinih organizacija, koje su prepoznate po angažovanju i posvećenosti principima društveno odgovornog poslovanja. PKS je jedan od partnera na realizaciji Projekta za unapređenje zakonodavnog okvira za davanje, koji se finansira od strane USAID-a. Sastanci Saveta se realizuju u sklopu navedenog Projekta, a aktivnosti sprovodi Koalicija za dobročinstvo, koju predvodi Fondacija Ana i Vlade Divac. Koaliciju dodatno čine Trag fondacija, Katalist Balkans, SMART Kolektiv, Srpski filantropski forum, Forum za odgovorno poslovanje i Privredna komora Srbije.

**PRIVREDNA
KOMORA
SRBIJE**

Beograd, Resavska br.13-15

pk@pk.rs

www.pk.rs

.....
Oktobar 2019.